

УДК: [323.2:343.125]2-384:271.4(437+439)"1914/1915"
<https://doi.org/10.33402/zuz.2024-20-47-61>

Андрій ГРЕСЬКО

*аспірант кафедри історії України і методики викладання історії
Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2578-2099>
e-mail: greskoandriy@gmail.com*

АРЕШТИ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В АВСТРО-УГОРЩИНІ НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914–1915)

Проаналізовано механізм арештів, здійснюваних Австро-Угорщиною щодо священників Галицької митрополії ГКЦ, підозрюваних у русофільстві на початку Першої світової війни. Простежено умови затримання та обвинувачення підозрюваних. Встановлено основні шляхи етапування арештантів із Королівства Галичини та Лодомерії і Герцогства Буковини до місць ув'язнення через Цислейтанію та Транслейтанію. Продемонстровано реакцію верховних ієрархів ГКЦ на означені події. Акцент зроблено на впливі національної ідентичності на інтенсивність означених процесів.

Зазначено, що на початку Першої світової війни греко-католицьке духовенство було розділене на українофільську та русофільську суспільно-політичні течії. Зауважено, що уряд Австро-Угорщини, розпочавши війну проти Російської імперії протягом 1914–1915 рр., здійснив хвилю арештів «неблагонадійних» громадян, запідозрених у проросійських поглядах. Простежено, що через недосконалість механізму затримання цей процес перетворився на масові репресії, що стало трагедією для українського суспільства. Встановлено, що арешти священників відбувалися на місцях поліцейськими та воєнними структурами на основі підготовлених списків, а одним із приводів для дії ставали доноси, ув'язнених відправляли в повітові центри. Наголошено, що після фільтрації у великих в'язницях затриманих етапували залізницею до місць ув'язнення в Цислейтанії.

Описано, що духовенство ГКЦ стало жертвою геополітичних обставин. Це обумовлено тим, що українська національна ідентичність ще не змогла охопити все українське населення Східної Галичини та Північної Буковини. Зазначено, що австро-угорський уряд арештовував як представників та прихильників русофільства, так і українофільства. Виснувано, що своїми діями імперія підірвала діяльність як русофілів, так і лояльність свідомих українців. Це було однією з причин стагнації та подальшого розпаду Австро-Угорщини.

Ключові слова: Австро-Угорщина, Галицька митрополія ГКЦ, Перша світова війна, арешти, етапування, русофільство.

Попри те, що духовенство Греко-Католицької Церкви (ГКЦ) стало провідною суспільною верствою в національному відродженні українців під контролем Австро-Угорщини, наявність україно- та русофільської течій суспільно-політичної думки розділяло

священнослужителів на початку XX ст. Вбачаючи у представниках русофільської течії джерело локального сепаратизму, австро-угорські військові, правоохоронні та місцеві адміністрації під впливом воєнних поразок упродовж 1914 р. здійснили серію арештів у Королівстві Галичини та Лодомерії, Герцогстві Буковина й інших територіях. Жертвами «превентивних» заходів також стали сотні священнослужителів Галицької митрополії ГКЦ, які належали до обох течій суспільно-політичної думки.

Мета статті – вивчити механізм арештів, здійснюваних австро-угорськими військами щодо священнослужителів ГКЦ на першому етапі Великої війни 1914–1915 рр.

Тематика репресій австро-угорської адміністрації привернула увагу вітчизняних дослідників. Феномен народної пам'яті про означені події стали об'єктом дослідження науковців: Романа Голика (Голик, 2017, с. 494–501), Ірини Орлевич (Орлевич, 2022, с. 42–68) та ін. Дослідник Володимир Великочий висвітлив історіографію репресій щодо ГКЦ у 1914–1918 рр. (Великочий, 2011а, с. 80–83; Великочий, 2011b, с. 52–56). Грунтовні статті з історії ГКЦ, прямо чи дотично охоплюючи період Першої світової війни, написав тандем дослідників Андрій Заярнюк та Василь Расевич (Заярнюк та ін., 2012, с. 160–192), Олег Павлишин (Павлишин, 2020, с. 130–157) та Руслан Делятинський (Делятинський, 2017, с. 78–81). Відзначаю, що репресії цісарського двору щодо русо- та українофілів розглядалися як об'єкт вивчення через розгляд різних предметів досліджень, а саме: відношення урядових структур до проблеми русофільства та в контексті історії русофільської течії проаналізували Ігор Берест (Берест, 2007, с. 52–57), Віталій Гайсенюк (Гайсенюк, 2017, с. 195–247), Володимир Макарчук (Макарчук, 2016, с. 396–403), Ірина Орлевич (Орлевич, 2011, с. 235–249.) та ін.; положення в'язнів у таборах Талергоф та Терезин висвітлено у працях Віталія Гайсенюка (Гайсенюк, 2014, с. 10–20), Юрія Плекана (Плекан, 2017, с. 293–296), Володимира Сурніна (Сурнін, 2014, с. 79–89) та ін.; загальний огляд становища населення Галичини на початку військового конфлікту здійснено тандемом авторів Олесем Сухим та Іриною Лозинською (Сухий, та ін., 2010, с. 151–155), Іваном Патером (Патер, 1996, с. 159–169) та ін.; аналіз діяльності ієрархів ГКЦ на початку й упродовж Великої війни здійснили Олег Єгрешій (Єгрешій, 2006, с. 31–43), Ірина Орлевич (Орлевич, 2016, с. 338–352) та ін.

Як бачимо, на сьогодні історіографія означеної теми має розгалужену кількість праць, присвячених вивченню її складових: суспільної пам'яті, історіографії та оглядів австрійських репресивних заходів, історії Галицької митрополії ГКЦ, її структурних одиниць, діяльності ієрархів і духовенства в умовах Першої світової війни тощо. До переліку актуальних труднощів щодо вивчення репресій в Австро-Угорщині щодо священників Галицької митрополії ГКЦ варто додати, що духовенство не розглядається окремо в контексті арештів усіх представників русофільського руху. Малодослідженими залишаються особливості репресивного апарату, зокрема процес, перебіг та умови арештів, а також способи транспортування й інші аспекти.

Для реалізації постаненої мети, визначено такі завдання:

1. Дослідити умови затримання «неблагонадійних» громадян.
2. Встановити актуальні осередки попереднього утримання та процес подальшого транспортування в'язнів до місця відбування покарання.
3. Простежити відношення правоохоронців до підозрюваних і вплив репресій 1914–1915 рр. на українське суспільство.

Об'єктом статті є греко-католицьке духовенство Галицької митрополії ГКЦ. Предметом – механізм арештів та етапування в'язнів, який застосовував уряд Австро-Угорщини щодо священників ГКЦ, запідозрених у неблагонадійності. Територіальні межі охоплюють Королівство Галичини та Лодомерії, Герцогство Буковина й інші адміністративні одиниці Австро-Угорської держави. Хронологічними межами визначено серпень 1914 р. – липень 1915 р. Нижня межа обумовлена початком успішного наступу російської армії проти Австро-Угорщини, який став каталізатором до активних репресивних заходів над русофілами. Верхня – встановлена через фактичне завершення в означений час активної фази австро-німецького контрнаступу 1915 р. напередодні його переходу в позиційну війну. Впродовж цієї воєнної кампанії відбулася друга велика хвиля репресій проти «неблагонадійних» священнослужителів ГКЦ.

На початку війни серед парафіян та духовенства Галицької митрополії ГКЦ були прихильники як українофільства, так і русофільства. Українофіли, на відміну від русофілів, вважали українців окремим народом і в майбутньому вбачали можливості створення власної національної держави. Цей процес передбачалося реалізувати, покладаючись на співпрацю з Австро-Угорщиною. Водночас частина галичан – «русофіли» – продовжували називати себе «руськими», або «руськими», під чим розуміли єдність трьох народностей: українців, росіян та білорусів, і спрямовували свою активність на єднання всіх носіїв цієї ідентичності в межах єдиної східнослов'янської держави, якою вбачали Російську імперію (Орлевич, 2022, с. 43, 56). Це призвело до політичного, суспільного, культурного та релігійного суперництва обох таборів до, упродовж та після Великої війни. Попри те, що поступово українофільська сторона набувала перевагу у краї, значна частина населення на 1914 р. була прихильниками русофільства, а в іншій політична орієнтація та погляди переважно не були чіткими, вони не асоціювали себе повністю із жодною з названих сторін, і часто були носіями змішаних систем цінностей (Голик, 2017, с. 495). На мою думку, саме незавершеність процесу формування чіткої національної свідомості серед українських жителів Австро-Угорщини та збереження великого прошарку «замішанців» на момент початку світової війни зіграли в подальшому вкрай негативну роль в історії галицьких українців.

Частина українських дослідників також покладають провину за арешти греко-католицьких священників на несприятливу геополітичну та геоконфесійну кон'юнктуру (Гайсенюк, 2014, с. 14; Великочий, 2011а, с. 82). Варто пам'ятати, що чималу роль в арештах священнослужителів ГКЦ у Королівстві Галичини та Лодомерії й Герцогстві Буковина впродовж 1914–1915 рр. також відіграли поляки, євреї і німці (ДАЧО-1, арк. 5, 10, 15–17). Становлячи домінуючу частку в лавах органів військової, правоохоронної та цивільної адміністрацій у межах Габсбургської держави, вони також стали виконавцями процедур арешту, етапування та слідства щодо підозрюваних у русофільстві, попри те, що постраждали й представники їхніх національностей. Особливо негативну роль у цьому процесі приписують угорцям, діяльність яких виявилася найбільш радикальною (Патер, 1996, с.161; Орлевич, 2022, с. 62). Саме комплексний підхід у висвітленні проблематики репресій та арештів духовенства ГКЦ міг би, на думку В. Великочия, сповна розкрити названі теми (Великочий, 2011б, с. 55). Безумовно, означені події стали трагедією для жителів українських земель у межах Австро-Угорщини, що доводить актуальність чіткої національної свідомості.

Невдовзі, після оголошення 6 серпня 1914 р. війни Російській імперії австрійська армія не мала успіху в бойових діях. Наслідком поразок стала поступова втрата контролю над рівнинними територіями Герцогства Буковини та Королівства Галичини й Лодомерії. Кінцева лінія просування російської армії під час кампанії 1914–1915 рр. пролягала між Серетом та Прутом на Буковині, а далі – від Яблунецького перевалу до повітів Горлиці, Грибів та Бохня на заході (сучасна Польща). Подекуди росіяни змогли прорватися у Транслейтанію (на територію сучасної Закарпатської обл. України та північно-східні території сучасної Словаччини). Попри те, що Четвертому союзові вдалося покращити ситуацію внаслідок кампанії 1915 р., окремі повіті арміям Австро-Угорщини (йдеться про південно-східні території сучасної Тернопільської обл.) доводилося відбивати до початку 1918 р. охопно.

Фактично протягом бойових дій 1914–1915 рр. австрійці тимчасово втратили майже всю територію Галицької митрополії ГКЦ (за винятком крайніх західних деканатів Перемишльської єпархії та крайніх південних буковинських деканатів Станиславівської єпархії). При здійсненні евакуації, окрім втікачів, австрійським урядом на захід було спрямовано й арештантів. Суспільство Австро-Угорщини, особливо жителі прифронтових територій на основі хвилі, спричиненої подіями літньої та осінньої кампаній, взялося за чистку «внутрішніх ворогів», а саме русофілів (Талергофській Альманах, 1924. с. 30). Це призвело як до обумовлених, так і далеко необумовлених репресивних акцій щодо священнослужителів ГКЦ «русофільської» та «українофільської» течій суспільно-політичної думки. Фактичний підрахунок реальної кількості репресованих, ступеня об'єктивності обвинувачення та справедливості правосуддя щодо арештантів протягом всієї Великої війни потребує індивідуального вивчення кожної справи, що виходить за межі цього дослідження. До слова, на думку вітчизняного історика В. Гайсенюка, саме дії польських урядовців та угорської преси зіграли значну роль у формуванні міфу про русофільський сепаратизм (Гайсенюк, 2017, с. 196, 202).

Варто відзначити, що цісарсько-королівський уряд був усвідомлений щодо структури та діяльності русофільських організацій. Для прикладу, на липень 1914 р. Дирекція поліції у Львові мала в розпорядженні дані про основний склад, посади й адреси проживання провідних діячів русофільських організацій, зокрема «*der Volksgat*» – «Народного Совѣта» (керівного органу Русско-народної Партії (РНП)). Серед них значилися і священнослужителі: о. Корнилій Сеник, парох с. Бережниця Королівська (тепер – с. Бережниця) Жидачівського деканату; о. Маркил Раствавецький, парох с. Громно (тепер – с. Грімне) Горожанського деканату; о. Іоан Мащак, парох с. Липиця Горішня (тепер – с. Верхня Липиця) Рогатинського деканату; о. Миколай Вінницький, парох Галича Галицького деканату (ЦДІАЛУ-1, арк. 4). Це свідчить про те, що за підозрюваними русофілами стежили, а підготовка та реалізація їх затримання були питанням часу. Схожі списки були завчасно підготовлені й на інші «неблагонадійні» товариства, організації та окремих осіб (Сурнін, 2014, с. 79–84).

Зауважмо, що під нагляд спецслужб потрапляли представники обох напрямів русофільського руху – «старокурсники» та «новокурсники», оскільки їхні провідні лідери скомпрометували себе колабораціоністською діяльністю. Втечами в Росію, формуванням проросійських організацій, підтримкою російської окупаційної влади протягом війни, пропагандою і сприянням поширенню православ'я та іншими чинниками русофіли налаштували проти себе українську сторону та владні структури Австро-Угорщини (Орлевич, 2011, с. 235–236.). Зрештою, жертвами чисток стали

священники – представники обох суспільно-політичних течій, а також ті, які дотримувалися змішаних поглядів щодо національної ідентичності. Ініційовані зверху превентивні заходи проти «неблагонадійних елементів» на фоні воєнних поразок переросли у пристрасні превентивні заходи знизу, які за змістом наближалися до терору (Берест, 2007, с. 54).

Приводом для арешту домінантно ставали донесення, які надходили в урядові та правоохоронні інстанції Австро-Угорщини переважно від повітових старост, місцевих жителів і представників інших національностей, які відчували антипатію до підозрюваних. Певним стимулом до формування донесень були грошові винагороди, які надавали за свідчення про зрадників (Гайсенюк, 2017, с. 207). У них виражали обвинувачення, які розглядали в жандармських управліннях та судах на основі наявних відомостей про діяльність людей. Серед типових обвинувачень підозрюваних священників ГКЦ були: залякування селян голодом (о. Олександр Чубатий); вмовляння прихожан не стріляти в росіян, подання знаків російському аеропланові, листування з росіянами, участь у таємних нарадах русофілів (о. Феофіл Качмарчик); служба «за російського царя» в Австро-Угорщині, збір коштів на військові потреби з подальшою пересилкою в Росію (о. Володимир Мохнацький); заклик людей ідентифікуватися як «руський» (о. Василій Курилло); відмова повторної присяги цісарю та поширення листівок із підписами ієрархів Російської Церкви (о. Петро Сандович); пропаганда православ'я (о. Петро Лазурко); подача російській армії сигналів із Церкви (о. Іоан Козак); передплата газети «Прикарпатська Русь» (о. Теодор Мерена) та ін. (Талергофській Альманах, 1924, с. 33, 42, 190–191; Талергофській Альманах, 1925, с. 38; ЦДІАЛУ-3, арк. 16, 23). Загалом, донесення й обшуки були приводом для арештів. Їх правдивість належало встановити під час слідства.

Як правило, затримання священнослужителів ГКЦ відбувалася в різний час доби: зранку, вдень, ба навіть пізно вночі; за різних умов та обставин: у полі, вдома після утрєні, в саду, під час повернення з іншого населеного пункту, під час богослужіння, «прямо з ліжка» та ін. Траплялися й арешти хворих (Талергофській Альманах, 1924, с. 33–115; Талергофській Альманах, 1925, с. 26). Цю процедуру здійснювали жандарми, солдати, сільські охоронці. Під конвоєм чи власним ходом греко-католицьких священнослужителів доправляли додому чи в повітовий центр. В окремих випадках під вигаданим приводом священників та псаломників викликали в повітовий центр, де часом і проводили процедуру арешту (Талергофській Альманах, 1924, с. 36).

Другим етапом ставав доскіпливий обшук у помешканні підозрюваного. Наведу невеликий список предметів, які ставали речовими доказами провини священнослужителя: портрет російського письменника Лева Толстого, книжки, видані товариством ім. Качковського, листи з Росії, саморобний глобус та ін. (Талергофській Альманах, 1924, с. 33–168). Затримання священників ГКЦ австрійськими властями відбувалося і разом із членами родини: з дружиною (о. Олександра Чубатого), із дружиною та грудною дитиною (о. Михайла Соболевського), із двома синами (о. Феофіла Качмарчика), із сином (о. Антонія Вербицького), із чотирма дітьми (о. Луки Корвацького) та ін. (Талергофській Альманах, 1924, с. 33, 147; Талергофській Альманах, 1925, с. 34, 189; ЦДІАЛУ-3, арк. 16).

Окрім священнослужителів, жертвами репресій ставали й псаломники. Серед таких були: Григорій Гладіш, Степан Станавка, Іван Сабрига, Петро Возняк та ін. (Талергофській Альманах, 1925, с. 12, 36; ЦДІАЛУ-3, арк. 20). До слова, в

окремих випадках після виправдання священників заарештовували повторно, їхню провину або доводили й відправляли в місця заслання, або на конфінацію. Жертвами повторного арешту стали, зокрема, священнослужителі ГКЦ: о. Володимир Рихлевський, о. Петро Лазурко, о. Теодор Мерена, о. Михайло Вербицький та ін. (Талергофській Альманахъ, 1924, с. 53, 120; Талергофській Альманахъ, 1925, с. 38; ЦДІАЛУ-3, арк. 16).

Конфінація передбачала проживання у визначеному місті під наглядом жандармів. На таку форму затримання переводили людей, чию провину довести не вдалося, але через репутацію «неблагонадійних» їхнє перебування в Королівстві Галичини та Лодомерії, а також Герцогстві Буковина вважалося недоцільним. Також під такий нагляд потрапляли окремі в'язні, звільнені з таборів. Із цієї причини їх утримували в межах сучасної Чехії та Австрії, зокрема в Оберголлябруні (тепер – Hollabrunn, Австрія), Доберсберзі (тепер – Dobersberg, Австрія) та інших населених пунктах. Конфіновано було таких священнослужителів ГКЦ: о. Івана Білінкевича, о. Лева Саламона, о. Йосифа Сохора та ін. (Талергофській Альманахъ, 1924, с. 115; Талергофській Альманахъ, 1925, с. 57, 111).

Згідно з оцінкою дослідників А. Заярнюка та В. Расевича, загальна чисельність ув'язнених священнослужителів ГКЦ на 1915 р. становила 357 осіб. Із них із Львівської архієпархії налічувалося 27 інтернованих, 43 конфінованих, 11 отців перебувало під слідством. У межах Станиславівської єпархії було інтерновано 15 осіб, конфіновано 19 осіб і 3 священники перебували під слідством. У Перемишльській єпархії ГКЦ 81 священник був інтернований, 66 отців конфіновано та 19 перебували під слідством (Заярнюк та ін., 2012, с. 174, 175). Можна зауважити: що далі від східного кордону на захід Королівства Галичини та Лодомерії, то більшою ставала інтенсивність затримання. Це обумовлено перебігом воєнних дій, підтримкою контролю Австро-Угорщиною над прифронтовими територіями та їхнім національним складом. По суті, австро-угорські арешти справді підірвали особовий склад русофільського руху, особливо в Перемишльській та Станиславівських єпархіях ГКЦ. Однак ці заходи не дозволили усунути всіх лідерів русофільського руху, помітна частина з яких знайшла прихисток у Росії і переважно продовжувала діяльність до кінця війни і після неї (Макарчук, 2016, с. 401).

Місцями попереднього ув'язнення духовенства ГКЦ переважно ставали: Львівська тюрма «Бригідки», Станиславівська в'язниця «Діброва», Перемишльська фортеця та ін. Крім того, попередньо ув'язнювали отців у повітових тюрмах міст: Більськ (тепер – Bielsko-Biała, Польща), Горлиця (тепер – Gorlice, Польща), Грибів (тепер – Grybów, Польща), Добромиль, Дрогобич, Жовква, Золочів, Коломия, Коросно (тепер – Krosno, Польща), Лісько (тепер – Lesko, Польща), Перемишляни, Тернопіль, Чортків, Сянік (тепер – Sanok, Польща), Старий Самбір, Турка, Яворів та ін. На Буковині місцями попереднього ув'язнення греко-католицьких священників ставали тюрми у м. Чернівці, Заставна (тепер – частина м. Чернівці) та ін.

Після здійснення процедури арешту та суду «неблагонадійних» отців й осіб русофільської орієнтації етапували на залізничні станції. Кінцевими місцями відправлення греко-католицьких священників були два найбільші табори – Талергоф (Thalerhof – тепер частина аеропорту м. Грац, Австрія) та Терезієнштадт (Theresienstadt, тепер Terezín, Чехія), а також інші осередки ув'язнення русофілів у Цислейтанії – Відень, Гмїнд (тепер – Gmünd, Австрія), Гнас (тепер – Gnas, Австрія),

Оберголлябрун, Енцесдорф (імовірно м. Groß-Enzersdorf, Австрія) та Транслейтанії – Естергом (тепер – Esztergom, Угорщина), Мішкольц (тепер – Miskolc, Угорщина), Шатмар-Немети (тепер – Satu Mare, Румунія) (Талергофській Альманах, 1925, с. 108–149). Додам, що в середньому подорож зі Львова до Талергофу займала від п'яти днів. Священнослужителів ГКЦ часто доправляли товарними вагонами, вагонами для перевезення худоби, зрідка пасажирськими третього класу та на авто. Цей спосіб транспортування не був винятковим. Подекуди ідентичні транспортні можливості використовували і для перевезення військ та біженців. Різниця полягала в раціоні та ставленні до пасажирів.

Для реконструкції маршруту, яким користувалися карні органи Австро-Угорщини для транспортування ув'язнених священників, використаю вибірку спогадів і матеріалів про русофільських священнослужителів, вміщених у «Талергофському Альманасі». При описі власних переживань і діяльності в умовах арешту священнослужителі та інші в'язні часто згадували й маршрути етапування. Найкраще для відтворення піддаються маршрути в межах Королівства Галичини та Лодомерії й Герцогства Буковина. Найважче ж – реконструкція шляху через інші провінції Австро-Угорщини, оскільки священнослужителі та в'язні, по-перше, гірше їх знали, по-друге, – не мали належної можливості зорієнтуватися. Шляхом зіставлення ідентифікованих згаданих у вибірці населених пунктів на мапі залізничного сполучення Австро-Угорщини спробую відновити актуальну схему депортації в'язнів.

Із повітових центрів ув'язнених колією етапували вглиб країни. Заарештованих священнослужителів ГКЦ із повітових в'язниць та жандармських управлінь Герцогства Буковина (Заставна, Садгора й ін.) доправляли до м. Чернівці (тюрма кримінального суду та ін.). Звідти залізницею частину в'язнів через станції Снятин–Коломия–Отинія відвозили у м. Станиславів. Після завершення групування та попередніх заходів арештантів переважно етапували через станцію Делятин й Транслейтанію або ж через Західну Галичину до таборів у Цислейтанії (Талергофській Альманах, 1925, с. 50, 51, 59; Плекан, 2017, с. 295, 296).

У межах Королівства Галичини та Лодомерії можна виділити декілька вузлових міст, використаних для організації подальших депортацій:

1. Львів. До львівських в'язниць доправляли заарештованих священників ГКЦ із Бережанського, Бібрського, Бродівського, Городоцького, Жовківського, Збаразького, Зборівського, Золочівського, Кам'яно-Струмилівського (тепер – Кам'янка-Бузька), Коломийського, Перемишлянського, Підгаєцького, Рава-Руського, Радехівського, Рогатинського, Скалатського, Сокальського, Тернопільського та Яворівського повітів. Після розподілу і слідства більшість ув'язнених відправляли в Західну Цислейтанію через Перемишль. Фактично Львів став центром зосередження в'язнів із території між р. Дністер на півдні, австро-російськими кордонами на півночі та сході й Городоцьким та Яворівськими повітами на заході (Талергофській Альманах, 1924, с. 34–150; Талергофській Альманах, 1925, с. 27; ДАЧО-2, арк. 1, 2).

2. Станиславів. До міських в'язниць звозили підозрюваних у русофільстві з Борщівського, Богородчанського, Бучацького, Гусятинського, Заліщицького, Калуського, Коломийського, Товмацького (тепер – м. Тлумач) повітів. Подекуди сюди ж етапували і в'язнів із Герцогства Буковина. Левову частку в'язнів через Яблунецький перевал відправляли до Транслейтанії, або через Стрий на інші карпатські перевали в Цислейтанію. Фактично у Станиславів доправляли священнослужителів з усіх

деканатів Станиславівської єпархії ГКЦ (Талергофській Альманахь, 1924, с. 37–38, 44, 58, 61, 152; Талергофській Альманахь, 1925, с. 24, 38).

3. Стрий. Місто було транспортним вузлом для етапування в'язнів до Західної Галичини й Угорщини. Сюди доправляли священнослужителів зі Станиславова, Львова, Долинського, Жидачівського, Калуського повітів. Згодом їх перевозили у Сколе або Перемишль (Талергофській Альманахь, 1924, с. 54, 66; Талергофській Альманахь, 1925, с. 42–43). Фактично, містові відведено посередню роль сполучного осередку між Станиславовом і Львовом, з одного боку, та Перемишлем і Транслейтанією – з іншого.

4. Перемишль. До міста транспортували ув'язнених священників ГКЦ зі Львова та Добромильського, Дрогобицького, Мостиського, Рава-Руського, Рудківського, Самбірського, Старосамбірського, Турківського, Ярославського повітів. Звідти в'язнів скеровували на Лупківський перевал, Новий Сонч (тепер – Nowy Sącz, Польща) чи Краків (Талергофській Альманахь, 1924, с. 45–167; Талергофській Альманахь, 1925, с. 44–45).

5. Новий Сонч. Цей населений пункт у межах сучасної Польщі став найбільш західним збірним пунктом Королівства Галичини та Лодомерії. До міста пролягала залізнична лінія від м. Перемишль через повітові центри Лісько, Сянік, Коросно, Ясло (тепер – Jasło, Польща), Горлиці, Грибів, Стрижів (тепер – Strzyżów, Польща) та Риманів (тепер – Rymaków, Польща). Якщо з Ліська та Сянока ув'язнених могли направити на Лупківський перевал і Новий Сонч, то з самого міста – через Пряшів (тепер – Prešov, Словаччина) в Угорщину, або через Краків в Австрію (Талергофській Альманахь, 1924, с. 202, 204; Талергофській Альманахь, 1925, с. 36, 39).

Усього з Королівства Галичини та Лодомерії було два потоки етапування заарештованих священнослужителів. Перший і основний із них простягався через північну Цислейтанію. Колією маршрут проходив західною частиною Королівства Галичини та Лодомерії у Князівства Верхньої і Нижньої Сілезії, Маркграфство Моравію, а звідти в Богемське королівство, або через Князівство Нижню Австрію в Герцогство Штирію. На захід від Кракова та Нового Сонча шлях етапних потягів пролягав до міст Бяла, Бельськ до Пршерова (тепер – Přešov, Чехія). У цьому населеному пункті в Моравії потяги могли розійтися у двох напрямках. Перший – у Терезієнштадт через Оломоуць (тепер – Olomouc, Чехія), Колін (тепер – Kolín, Чехія), Прагу, Терезін. Другий – до Талергофу й інших міст Австрії. Пересадка до названих таборів відбувалася у Відні. Із Пршерова залізниця вела через Енцесдорф у Відень, Земмерінг (тепер – Semmering, Австрія) – у Занкт-Міхаель (тепер – Sankt Michael in Obersteiermark, Австрія), Грац. Звідти людей відправляли в Абтісендорф (Abtissendorf; тепер – район м. Грац) та, врешті-решт, Талергоф. Траплялися випадки, коли через перенавантаження шляхів потяги направляли об'їзними шляхами (Талергофській Альманахь, 1924, с. 53–189; Талергофській Альманахь, 1925, с. 11, 41).

Інший, більш другорядний, але не менш важливий маршрут етапування в'язнів проходив територією Транслейтанії. На територію Угорського королівства в'язнів доставляли кількома шляхами: Перший пролягав зі Станиславова через Делятин, Яблунецький перевал – Сигіт (тепер – Sighetu Marmației, Румунія) – Сату Марє. Другий шлях було прокладено зі Стрия через Сколе, Лавочне, Мункача (тепер – Мукачево). Третій – зі Львова та Перемишля через Самбір, Старий Самбір, Турку, Сянки, Ужоцький перевал. Четвертий шлях пролягав від Перемишля та інших міст через Лісько й Лупківський перевал. П'ятий напрямок етапування священників було

прокладено з Нового Сончу через Мушину (тепер – Muszyna, Польща) на Пряшів. Загалом, названі маршрути мали сходитися у м. Мішкольц, яке було одним із вузлових у Північно-Східній Угорщині. Після Мішкольца залізницею, як правило, їх доставляли в Будапешт. Звідти через Естергом чи Комаром (тепер – Komárom, Угорщина) у Пресбург (тепер – Братислава). Із Братислави колією ув'язнених священників везли в напрямку чи в об'їзд Відня, у спосіб, наведений вище. Аналогічно, через надмірну завантаженість на стратегічні сполучення Відень–Будапешт–Мішкольц етапні потяги могли скеровувати об'їзними шляхами (Талергофській Альманах, 1924, с. 37–204; Талергофській Альманах, 1925, с. 24–59).

Характерно, що «русофіли» часто стикалися із жорсткою, подекуди брутальною поведінкою супроводу та тюремної адміністрації. Для прикладу, о. Григорій Качала у спогадах відзначав, що їх били прикладами дорогою до львівського вокзалу. Там само греко-католицького священника Марицького (ім'я не встановлено) офіцер двічі вдарив шаблею по шії. У с. Добросин о. Дуркота зі синами побито прикладами до крові, а в м. Сату Маре о. Михайла Левицького закидали вугіллям польські біженці (Талергофській Альманах, 1924, с. 34, 35; ЦДІАЛУ-3, арк. 24, 60). Схожі випадки були далеко небезпрецедентними.

Ще одна особливість супроводу обвинувачених греко-католицьких священників до табору – агресивні натовпи. Через жандармів – військових місцеві жителі дізнавалися про етапування підозрюваних і користувалися можливістю виразити свій гнів кпинами, камінням та побиттям. Такі випадки епізодично траплялися у Відні, Дрогобичі, Золочеві, Калуші, Ліську, Львові, Новому Сончі, Мшані, Перемишлі, Раві-Руській, Сату Маре, Сигіті, Станиславові, Хирові тощо. В окремих випадках увагу привертала знаки розрізнення на в'язнях, на кшталт пов'язки на руках, чи написи на вагонах. Такі випадки цькування суттєво підривали фізичний та моральний стан в'язнів, що негативно позначалося на їхньому здоров'ї. Так, о. Іоан Маркевич збожеволів під час транспортування з Калуша до Перемишля. Він помер 8 березня 1915 р. у Перемишльському шпиталі (Талергофській Альманах, 1924, с. 42–203; Талергофській Альманах, 1925, с. 24, 34, 106; ЦДІАЛУ-3, арк. 20, 22–24).

Представлені обвинувачення, поведінка конвоїрів та інші етапи затримання й етапування в'язнів, зафіксовані в «Талергофському Альманасі», попри політичну заангажованість авторів можуть сповна відповідати реальній дійсності. Зіставлення і порівняння їх достовірності заслуговують окремого дослідження. Для прикладу, в автобіографічній трилогії повістей авторства представника українського «втраченого покоління» Р. Купчинського «Заметіль» автор описав епізод зі стражданням літнього священника. Згідно із сюжетом останнього, угорські солдати прив'язали руку затриманого до дула гармати та примусили йти за їхнім маршем вглиб країни (Купчинський, 1991, с. 26–27). Справді, я виявив аналогічний випадок, який трапився насправді. У першому томі «Талергофського Альманаху» вміщено інформацію, що у с. Волощина Бібрського повіту до гармати було прикуто не священника, а двох селян: Івана Терлецького та 80-річного старого, яких угорці забрали з собою в невідомому напрямку. Їхня доля невідома (Талергофській Альманах, 1924, с. 35). До слова, я переконаний, що людина, яка пережила будь-яку форму репресії від держави, не зможе об'єктивно описати всі етапи пережитого. Тому абсолютна достовірність свідчень священників-очевидців про механізм арештів, зафіксована у згаданому збірнику й інших носіях, потребує окремої перевірки.

Означені акції уряду щодо кліру Галицької митрополії ГКЦ спонукали до дії ієрархів. Митрополит Андрей Шептицький та Перемишльський єпископ Костянтин Чехович на початку Великої війни засудили урядові репресії, а також закликали парафіян довести свою відданість австрійському двору. Архієрей А. Шептицький ще до воєнного конфлікту зайняв посередницьку позицію, демонструючи курс на примирення між представниками україно- та русофільської течії суспільно-політичної думки. Однак власною активністю митрополит значно посилив присутність свідомого українського духовенства, особливо в Львівській архієпархії. Саме посилення українства й екуменічні плани А. Шептицького спричинили невдоволення «новокурників», які підтримали арешт архієрея російськими властями у вересні 1914 р. (Орлевич, 2016, с. 341, 349).

У цей же час у Перемишльській єпархії відбулося найбільше арештів і репресій щодо священнослужителів ГКЦ, що описано вище. Це обумовлено активними бойовими діями та присутністю значної частки русофільського духовенства. На мою думку, єпископ К. Чехович спеціально відмовився від запропонованої евакуації і залишився в обложеному Перемишлі, щоб особистим прикладом продемонструвати лояльність до Австрії. На жаль, у зв'язку з перебуванням у місті, облога якого затягнулася, єпископ був позбавлений можливості ведення активної діяльності щодо відстоювання перед Віднем інтересів підлеглих йому священників. Фактично обидвох діячів за демонстрацію їхньої позиції репресувала російська сторона. Митрополит А. Шептицький був засланий у Курськ, а К. Чехович помер невдовзі після закінчення другої облоги Перемишля у 1915 р. (Павлишин, 2020, с. 143, 144; Сухий, та ін., 2010, с. 153).

Станиславівський єпископ Григорій Хомишин із початку війни опинився у Відні. Як і інші ієрархи, єпископ закликав до боротьби із загарбниками (Єгрешій, 2006, с. 31). Мимовільно Г. Хомишин залишився єдиним чинним єпископом Галицької митрополії ГКЦ в Австро-Угорщині. Захисту священнослужителів ГКЦ від обвинувачення в «русофільстві» та мінімізація впливу останнього стали одними з центральних питань у діяльності ієрарха. Неодноразово Г. Хомишин бував у м. Грац поблизу Талергофа (зокрема в листопаді 1914 р., де виступав свідком у судовому процесі проти москвофілів) та інших населених пунктах (ДАЧО-3, арк. 3). Єпископ співпрацював із о. Т. Войнаровським – адміністратором маєтків митрополії та вікарієм П. Філясом. Разом вони збирали дані про ув'язнених священників ГКЦ, клопотали щодо їх звільнення перед цісарським двором та Папою (ЦДІАЛУ-4, арк. 3–7; ЦДІАЛУ-5, арк. 1, 2).

Після Горлицького прориву 1915 р. Г. Хомишин повернувся до Станиславова, де згодом оприлюднив пастирське послання «Про післанництво українського народу в католицькій церкві». Єпископ пропонував реформувати ГКЦ через збільшення частки католицького обряду та зменшення архаїчних слідів східного «візантійства». Серед безпосередніх заходів, запроваджених єпископом, були зміни в богослужінні та церковній термінології, а також григоріанський календар замість юліанського (Хомишин, 1916, с. 40–43). Військові події 1914–1915 рр. підштовхнули Г. Хомишина до активізації задуманого (Делятинський, 2017, с. 81). Справді, в авторському пастирському посланні, присвяченому переходу єпархії на новий календар, владика прямо зазначає, що саме бажання вберегти вірних від нових репресій мотивували його на цей крок. Як відомо, ці заходи розкритикувала українська церковна та політична еліта. Несприйняття реформи митрополита зумовило певне охолодження відносин між А. Шептицьким і Г. Хомишином у майбутньому.

Отже, можна підсумувати, що політика «превентивних» репресій цісарсько-королівського уряду щодо неблагонадійного населення через недосконалість критеріїв відбору підозрюваних і прогалини системи трансформувалася у «репресивну машину». Вона підірвала як русофільство, так і австрофільство серед українського населення. Жертвами цього процесу були і відверті русофіли, і невинні люди, що стало національною трагедією для півавстрійських українців, помилки якої не повинні бути повторені.

Арешти переважно виконували через наперед підготовлені списки на основі доносів. Затримання священнослужителів ГКЦ, як і інших жителів, відбувалося в різних умовах. Місцем попереднього ув'язнення ставали повітові тюрми й окремі приміщення, адаптовані для утримання підозрюваних. Згодом в'язнів із повітових центрів через залізницю етапували у великі міста – Львів, Станиславів, Стрий, Перемишль і Новий Сонч, де після судових процесів відправляли до місць ув'язнення – Талергофу, Терезина й інших міст. Загалом, було два великі маршрути етапування в'язнів у Західну Цислейтанію – основний через Північно-Західну Цислейтанію та другорядний – Транслейтанією. Супровідним явищем була жорстка, подекуди брутальна, поведінка з ув'язненими священниками ГКЦ конвоїрів та місцевих жителів. Актуальними до подальшого вивчення вбачаю: аналіз австрійського нормативного забезпечення репресивного апарату; встановлення чисельності постраждалих священників ГКЦ; проведення порівняльного аналізу російської та австро-угорської репресивної систем супроти українців у 1914–1915 рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Берест, І. (2007). Репресивні акції щодо населення Східної Галичини в роки Першої світової війни. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 584, 52–57.

Великочий, В. (2011а). Репресії в Галичині доби Першої світової війни в інтерпретаціях москвофільської та національної українських історіографій. *Схід*, 4(111), 80–83.

Великочий, В. (2011б). Сучасна українська історіографія про репресії щодо української Греко-католицької церкви в Галичині за доби Першої світової війни. *Мандрівець*, 3, 52–56.

Гайсенюк, В. (2014). Австрійські концтабори для москвофільського населення в роки Першої світової війни. *Перша світова війна в долях народів Європи та світу: зб. наук. статей*. Ніжин, 10–20.

Гайсенюк, В. (2017). *Початок кінця. Москвофіли у Великій війні (1914–1918)*. Чернівці: Друк Арт.

Голик, Р. (2017). Сльози й кості: Перша світова війна у текстах та уявленнях галицьких селян. *Народознавчі зошити*, 3(117), 494–501.

ДАЧО-1: Державний архів Чернівецької області (Держархів Чернівецької обл.), ф. 283 (Канцелярія Чернівецького губернатора), оп. 1, спр. 4, 17 арк.

ДАЧО-2: Держархів Чернівецької обл., ф. 283, оп. 1, спр. 6, 4 арк.

ДАЧО-3: Держархів Чернівецької обл., ф. 283, оп. 1, спр. 8, 20 арк.

Делятинський, Р. (2017). *Станиславівська єпархія Греко-Католицької церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.)* [дис. ... канд. іст. наук, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника]. Репозитарій. <https://shron1.chtyvo>.

org.ua/Deliatynskiy_Ruslan/Stanyславivska_іeparkhiia_Hreko-Katolytskoi_Tserkvy_v_suspilnomu_zhytti_Halychyny_18851946_rr.pdf

Єгрешій, О. (2006). *Єпископ Григорій Хомишин. Портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча*. Івано-Франківськ: Нова зоря.

Заярнюк, А., Расевич, В. (2012). Галицьке греко-католицьке духовенство у Першій світовій війні: політичні, культурні та соціальні аспекти. *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії* (Ч. 6: Насилля влади проти свободи сумління). Львів: Видавництво Українського католицького університету, 160–192.

Купчинський, Р. (1991). *Заметіль II. Перед навалою: Повість зі стрілецького життя*. Львів: Каменяр.

Макарчук, В. (2016). Галицькі москвофіли та австрійський суд: досвід конституційної монархії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки, 845, 474–481.

Орлевич, І. (2011). Галицьке русофільство під час Першої світової війни. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія – гуманітарні науки* (Вип. 10: Ювілейний збірник на пошану Степана Гелея). Львів, 235–249.

Орлевич, І. (2016). Взаємини митрополита Андрея Шептицького з русофілами наприкінці XIX – на початку XX ст. *Історія релігій в Україні: науковий збірник світлій пам'яті професора Ярослава Дашкевича (1926–2010)*, 26/1, 338–352.

Орлевич І. (2022). Талергофська трагедія: інтерпретація та інструменталізація русофілами в міжвоєнний періоду. *З історії західноукраїнських земель*, 18, 42–68.

Павлишин, О. (2020). Парафіяльне життя Галицької митрополії Греко-католицької церкви у роки Першої світової війни: повсякдення та кризові явища. *З історії західноукраїнських земель*, 16, 130–157.

Патер, І. (1996). Перемишль і Перемищина під час російської окупації у березні–червні 1915 року (за матеріалами ЦДІА України у Львові). В С. Заброварний (ред.), *Перемишль і Перемиська земля протягом віків. Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної наукової конференції, організованої Науковим товариством імені Т. Шевченка в Польщі 24–25 червня 1994 року в Перемишлі*. Перемишль; Львів, 159–169.

Плекан, Ю. (2017). Греко-католицьке духовенство Станіславівської єпархії – в'язні Талергофського табору (1914–1917 рр.). *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир»*. Богослов'я: зб. наук. праць, 10–11, 293–296.

Сурнін, В. (2014). Терезин і Талергоф – табори смерті Першої світової війни. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*, 1(32), 79–89.

Сухий, О., Лозинська, І. (2010). Становище українського населення в Галичині на початку Першої світової війни та репресії австрійської влади. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 28, 151–155.

Хомишин, Г. (1916). *Послання Пастирське Григорія Хомишина Єпископа Станіславівського до Духовенства і Вірних своєї Єпархії о післанництві українського народу в католицькій Церкві*. Станіславів: Друком Льва Данкевича.

Талергофській Альманахъ. Пропамятная книга австрійськихъ жестокостей, изувѣрствъ и насилій надъ карпато-русскимъ народомъ во время всемірної війны 1914–1917 гг. (1924). (Вып. 1: Терроръ въ Галичинѣ въ первый періодъ войны 1914–1915 гг.). Львовъ, Изданіе «Талергофскаго Комитета». Типографія Ставропігійскаго Інститута подъ управленіємъ А. И. Яськова.

Талергофській Альманахъ. Пропамятная книга австрійскихъ жестокостей, изуверствъ и насилій надъ карпато-рускимъ народомъ во время всемірної війны 1914–1917 гг. (1925). (Вып. 2: Терроръ въ Галичинѣ, Терроръ въ Буковинѣ. Отзвуки печати. Терезинъ, Гминдъ и др. Беллетристика). Львовъ, Изданіе «Талергофскаго Комитета». Типографія Ставропігійскаго Института подъ управленіемъ А. И. Яськова.

ЦДІАЛУ-1: Центральний державний історичний архів України, м. Львів. (ЦДІАЛ України), ф. 129 (Львівський Ставропігійський Інститут. 1586–1940 рр.), оп. 4, спр. 83, 22 арк.

ЦДІАЛУ-2: ЦДІАЛ України, ф. 129, оп. 4, спр. 147, 3 арк.

ЦДІАЛУ-3: ЦДІАЛ України, ф. 147 (Центральний Телергофський комітет у Львові, 1914–1939 рр.), оп. 1, спр. 44, 95 арк.

ЦДІАЛУ-4: ЦДІАЛ України, ф. 682 (Войнаровський Тит, митрат, адміністратор маєтків греко-католицької митрополії, церковний і громадський діяч, публіцист, голова крайового товариства «Сільський господар» у Львові, депутат Австрійського парламенту і Галицького сейму. 1887–1936 рр.), оп. 1, спр. 28, 7 арк.

ЦДІАЛУ-5: ЦДІАЛ України, ф. 682, оп. 1, спр. 45, 2 арк.

REFERENCES

Berest, I. (2007). Represyvni aksii shchodo naseleння Skhidnoi Halychyny v roky Pershoi svitovoi viiny. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, 584, 52–57 (in Ukrainian).

Velykochy, V. (2011). Represii v Halychyni doby Pershoi svitovoi viiny v interpretatsiiakh moskvoфilskoi ta natsionalnoi ukrainskykh istoriohrafii. *Skhid*, 4(111), 80–83 (in Ukrainian).

Velykochy, V. (2011). Suchasna ukrainska istoriohrafia pro represii shchodo ukrainskoi Hreko-katolytskoi tserkvy v Halychyni za doby Pershoi svitovoi viiny. *Mandrivets*, 3, 52–56 (in Ukrainian).

Haiseniuk, V. (2014). Avstriiski kontstabory dlia moskvoфilskoho naseleння v roky Pershoi svitovoi viiny. *Persha svitova viina v doliakh narodiv Yevropy ta svitu: zb. nauk. statei*. Nizhyn, 10–20 (in Ukrainian).

Haiseniuk, V. (2017). *Pochatok kintsia. Moskvoфily u Velykii viini (1914–1918)*. Chernivtsi: Druk Art (in Ukrainian).

Holyk, R. (2017). Slozy y kosti: Persha svitova viina u tekstakh ta uіavlenniakh halytskykh selian. *Narodoznavchi zoshyty*, 3(117), 494–501 (in Ukrainian).

Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoi oblasti (Derzharkhiv Chernivetskoi obl.), f. 283 (Kantseliariia Chernivetskoho hubernatora), op. 1, spr. 4, 17 ark. (in Ukrainian).

Derzharkhiv Chernivetskoi obl., f. 283, op. 1, spr. 6, 4 ark. (in Ukrainian).

Derzharkhiv Chernivetskoi obl., f. 283, op. 1, spr. 8, 20 ark. (in Ukrainian).

Deliatynskyi, R. (2017). *Stanyslavivska yeparkhiia Hreko-Katolytskoi tserkvy v suspilnomu zhytti Halychyny (1885–1946 rr.)* [PhD thesis, Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka]. Repozytarii. https://shron1.chtyvo.org.ua/Deliatynskyi_Ruslan/Stanyslavivska_іeparkhiia_Hreko-Katolytskoi_Tserkvy_v_suspilnomu_zhytti_Halychyny_18851946_rr.pdf (in Ukrainian).

Yehreshii, O. (2006). *Yepyskop Hryhorii Khomyshyn. Portret relihiino-tserkovnoho i hromadsko-politychnoho diiacha*. Ivano-Frankivsk: Nova zoria (in Ukrainian).

Zaiarniuk, A., & Rasevych, V. (2012). Halytske hreko-katolytske dukhovenstvo u Pershii svitovii viini: politychni, kulturni ta sotsialni aspekty. *Kovcheh. Naukovyi zbirnyk iz tserkovnoi istorii* (Ch. 6: Nasyllia vlady proty svobody sumlinnia). Lviv: Vydavnytstvo Ukrainського katolytskoho universytetu, 160–192 (in Ukrainian).

Kupchynskiy, R. (1991). *Zametil II. Pered navaloiu: Povist zi striletskoho zhyttia*. Lviv: Kameniar (in Ukrainian).

Makarchuk, V. (2016). Halytski moskvofily ta avstriiskiy sud: dosvid konstytutsiinoi monarkhii. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriya: Yurydychni nauky*, 845, 474–481 (in Ukrainian).

Orlevych, I. (2011). Halytske rusofilstvo pid chas Pershoi svitovoi viiny. *Visnyk Lvivskoi komertsiianoi akademii. Seriya – humanitarni nauky* (Vyp. 10: Yuvileinyi zbirnyk na poshanu Stepana Heleia). Lviv, 235–249 (in Ukrainian).

Orlevych, I. (2016). Vzaiemny mytropolyta Andreia Sheptytskoho z rusofilamy naprykintsi XIX – na pochatku XX st. *Istoriia religii v Ukraini: naukovyi zbirnyk svitlii pamiaty profesora Yaroslava Dashkevycha (1926–2010)*, 26/1, 338–352 (in Ukrainian).

Orlevych I. (2022). Talerhofska trahediia: interpretatsiia ta instrumentalizatsiia rusofilamy v mizhvoiennyi periodu. *Z istorii zakhidnoukrainskykh zemel*, 18, 42–68 (in Ukrainian).

Pavlyshyn, O. (2020). Parafialne zhyttia Halytskoi mytropolii Hreko-katolytskoi tserkvy u roky Pershoi svitovoi viiny: povsiakdennia ta kryzovi yavyscha. *Z istorii zakhidnoukrainskykh zemel*, 16, 130–157 (in Ukrainian).

Pater, I. (1996). Peremysl i Peremyschyna pid chas rosiiskoi okupatsii u berezni–chervni 1915 roku (za materialamy TsDIA Ukrainy u Lvovi). In S. Zabovarnyi (Ed.), *Peremysl i Peremyska zemlia protiahom vikiv. Zbirnyk naukovykh prats i materialiv Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, orhanizovanoi Naukovym tovarystvom imeni T. Shevchenka v Polshchi 24–25 chervnia 1994 roku v Peremysli*. Peremysl; Lviv, 159–169 (in Ukrainian).

Plekan, Yu. (2017). Hreko-katolytske dukhovenstvo Stanislavivskoi yeparkhii – viazni Talerhofskoho taboru (1914–1917 rr.). *Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho bohoslovskoho universytetu UHKTs «Dobryi Pastyr»*. *Bohoslovia: zb. nauk. prats*, 10–11, 293–296 (in Ukrainian).

Surnin, V. (2014). Terezyn i Talerhof – tabory smerti Pershoi svitovoi viiny. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya «Istoriia»*, 1(32), 79–89 (in Ukrainian).

Sukhyi, O., & Lozynska, I. (2010). Stanovyshe ukrainskoho naseleння v Halychyni na pochatku Pershoi svitovoi viiny ta represii avstriiskoi vlady. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 28, 151–155 (in Ukrainian).

Khomyshyn, H. (1916). *Poslaniie Pastyrskhe Hryhoriia Khomyshyna Epyskopa Stany-slavivskoho do Dukhovenstva i Virnykh svoiei Eparkhyi o pislannystvi ukrainskoho naroda v katolytskii Tserkvi*. Stanislaviv: Drukomo Lva Dankevycha (in Ukrainian).

Talergofskii Almanakh. Propamyatnaya kniga avstriiskikh zhestokostei, izuvirstv i nasilii nad karpato-russkim narodom vo vremya vsemirnoi voini 1914–1917 gg. (1924). (Vip. 1. Terror v Galichini v pervii period voini 1914–1915 gg.). Lvov, Izdanie «Talergofskago Komiteta». Tipografiya Stavropigiiskago Instituta pod upravleniem A. I. Yaskova (in Ukrainian).

Talergofskii Almanakh. Propamyatnaya kniga avstriiskikh zhestokostei, izuvirstv i nasilii nad karpato-russkim narodom vo vremya vsemirnoi voini 1914–1917 gg. (1925). (Vip. 2. Terror v Galichini, Terror v Bukovini. Otvuki pechati. Terezyn, Gmind i dr. Belletristika). Lvov, Izdanie «Talergofskago Komiteta». Tipografiya Stavropigiiskago Instituta pod upravleniem A. I. Yaskova (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv. (TsDIAL Ukrainy), f. 129 (Lvivskiy Stavropihiiskiy Instytut. 1586–1940 rr.), op. 4, spr. 83, 22 ark. (in Ukrainian).

TsDIAL Ukrainy, f. 129, op. 4, spr. 147, 3 ark. (in Ukrainian).

TsDIAL Ukrainy, f. 147 (Tsentralnyi Telerhofskeyi komitet u Lvovi, 1914–1939 rr.), op. 1, spr. 44, 95 ark. (in Ukrainian).

TsDIAL Ukrainy, f. 682 (Voinarovskiy Tyt, mytrat, administrator maietkiv hreko-katolytskoi mytropolii, tserkovnyi i hromadskiy diiach, publitsyst, holova kraiovoho tovarystva «Silskiy hospodar» u Lvovi, deputat Avstriiskoho parlamentu i Halytskoho seimu. 1887–1936 rr.), op. 1, spr. 28, 7 ark. (in Ukrainian).

TsDIAL Ukrainy, f. 682, op. 1, spr. 45, 2 ark. (in Ukrainian).

Andrii HRESKO

PhD student

Department of History of Ukraine and Methods of Teaching History

V. Stefanyk Precarpathian National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2578-2099>

e-mail: greskoandriy@gmail.com

ARRESTS OF THE GREEK CATHOLIC CLERGY AT THE BEGINNING OF THE FIRST WORLD WAR (1914–1915)

In the presented article the author had analyzed the mechanism of arrests by Austria-Hungary against clergymen of the Halych Metropolis of the Greek Catholic Church, suspected of Russophilia at the beginning of the First World War. The conditions of detention and prosecution of suspects was presented. The main ways of conveying prisoners from the Kingdom of Galicia and Lodomeria and the Duchy of Bukovina to the places of detention through Cisleithania and Transleithania have been established in the article. The reaction of the supreme hierarchs of the Greek Catholic Church to the events is demonstrated. The attention is focused on the influence of the national identity on the intensity of the processes of arrests.

At the beginning of the First World War, the Greek Catholic clergy was divided into the Ukrainian pro-national and the Russophile currents of the socio-political thought. The government of Austria-Hungary, which had started a war against the Russian Empire during 1914–1915 had organized the arrests of the «unreliable» citizens suspected of pro-Russian views. Due to the imperfection of the detention mechanism, this process grew into the mass repressions, which became a tragedy for the Ukrainian society. The arrests of priests took places on the ground by the police and the military structures on the basis of the prepared lists. The reason for action was dominated by denunciations. The prisoners were sent to the local administrative centers (the Bezirks). After the filtration in the large prisons, the detainees were transferred by the railways to the places of detention in Cisleithania.

The clergy of the Greek Catholic Church had become a victim of geopolitical circumstances. This is due to the fact, that the Ukrainian national identity has not yet been able to cover the entire Ukrainian population of Eastern Galicia and Northern Bukovina. The government of Austria-Hungary arrested both representatives and supporters of the Russophilia and Ukrainophilia. By its actions, the empire undermined both the activities of the Russophiles and the loyalty of the Ukrainians. This was one of the reasons for the stagnation and the subsequent collapse of Austria-Hungary.

Keywords: Austria-Hungary, the Halych Metropolis of the Ukrainian Greek-Catholic Church, World War I, the arrests, the transfer, the Russophilia.